

УДК 327(497.2)"18/20"(093.2)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2019.2.rak.201-210>

Научна критика и полемика

Примљена: 9. 5. 2019.

Прихваћена: 28. 5. 2019.

Александар РАКОВИЋ  
Институт за новију историју Србије  
rakovic@gmail.com

### О Републици Македонији у савременој геополитици\*

**Апстракт:** Рад представља критички осврт на налазе и ставове бугарског историчара Војина Божинова објављене у његовој књизи *Република Македонија у савременој геополитици*. У раду се преиспитују и допуњују неке чињенице изнете у књизи, уз давање аргумената у корист историјског и савременог македонизма, као и македонског југословенства и постјугословенства.

**Кључне речи:** Република Македонија (Република Северна Македонија), Бугарска, Србија, македонизам, југословенство

Историчар др Војин Божинов, из Института за историјска истраживања Бугарске академије наука, објавио је књигу *Република Македонија у савременој геополитици* (у оригиналу: Војин Божинов, *Република Македонија в сьвременната геополитика*, Софија: ИК Гутенберг, 2017, 314). Књигу чини пет поглавља: 1. „Македонска“ државност у Титовој сенци; 2. „Македонска“ независност између југоносталгије, национализма и албанског орла; 3. Република Македонија у контексту савремене геополитике; 4. Република Македонија и њени суседи; 5. Бугарска и Република Македонија.

---

\* Рад је настао у оквиру пројекта *Срби и Србија у југословенском и међународном контексту. Унутрашњи разитак и положај у европској/светској заједници* (No 47027), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Божинов је историчар који припада ангажованој научној историографији. Његов приступ је легитиман и драгоцен – без рукавица – њиме се сугеришу и пожељне смернице бугарске националне политике. У његовом раду нема политичке коректности, што би се могло похвалити, јер политичка коректност не доводи до разрешења кључних питања већ промовише мимикрију. Божинов је дао изричит бугарски поглед на македонски проблем, с којим се често не можемо сложити.

За Божинова Македонија је један од стубова бугарског националног идентитета,<sup>1</sup> а придеви који се односе на македонску нацију и македонску државу конзистентно су стављани под знакове навода.<sup>2</sup> Он не признаје македонску нацију издвојену из бугарског карактера и македонску државу издвојену из бугарске државности. У том смислу иде и његов дискурс који прати тему од прве до последње странице.

Божинов назива македонизам „ужасном идеологијом“.<sup>3</sup> За ту „ужасну идеологију“ ставља кривицу на Београд, српски и/или југословенски. Притом се у књизи каткад поистовећују а каткад разлучују појмови Новаковићевог македонизма и Титовог македонског југословенства, иако се они косе један с другим. Но, из перспективе бугарског националисте исход је исти, јер је простор Републике Македоније, сматра он, београдском политиком истргнут из бугарског идентитета.

Божинов помиње Стојана Новаковића као творца идеје македонизма.<sup>4</sup> Новаковић је 1888. године заиста сматрао да се против бугаризације Македоније треба борити македонизмом, као савезником српства, с неговањем македонског дијалекта и народне особности.<sup>5</sup> Македонизам, међутим, није српски изум. Бугарски песник Петко Славејков је писао 1871. у новинама *Македонија*, које су излазиле у Цариграду, да је десетак година раније слушао од неких младих Македонаца да су посебна нација, чак и са античким основама. Славејков их је сматрао Бугарима, али је такође био за то да Македонци треба да развијају свој дијалекат а не да им се намеће бугар-

1 Войн Божинов, *Република Македонија в съвременната геополитика*, (София: ИК Гутенберг, 2017), 9.

2 *Исто*, 32–33.

3 *Исто*, 223.

4 Божинов, *Република Македонија*, 13.

5 Драган Ташковски, *Раѓање македонске нације*, (Београд: Завод за издавање уџбеника СР Србије, 1969), 175.

ски.<sup>6</sup> Спиридон Гопчевић 1890. помиње трећу словенску струју у Македонији – додуше најмалобројнију – која не жели да буде ни српска ни бугарска, већ се залаже за самосталну македонску државу.<sup>7</sup>

Срби су боље спознали реалност македонских прилика од Бугара, које је од 1870. завела политика Бугарске егзархије и бугаризације становништва у деловима Торлака, Шоплука и Македоније. Бугарима се то чинило као трајан успех. Србима, с друге стране, то је била издаја братских односа јер је Србија подржала стварање Бугарске егзархије како би се међу народом, преосталом под Турцима, ширила словенска црквено-просветна реч. Стојан Протић пише 1888. „да су Срби, од почетка овога века, у свакој прилици потпомогали и морално и материјално препорођај бугарски, а да су Бугари, одмах од почетка, без икаква обзира ударили на Србе“.<sup>8</sup> Стојан Новаковић 1888. каже: „Напуштена се права тешко повраћају, нарочито кад их је близак вам брат преузео или преотео. Већ су се генерације биле васпитавале по плановима Егсархата“.<sup>9</sup>

Новаковићева видовитост, међутим, не огледа се само у македонизму као савезнику српства већ и у закључку: „Борба народности, овде дотерана до своје болесне крајности, на послетку ће доћи главе самим народностима у Македонији“.<sup>10</sup> С тим у вези, Милорад Екмечић наглашава да је у судару суседних национализма (српског, бугарског, грчког, турског, доцније и албанског), који су сви до једног исказивали геополитичке и/или етничке претензије према македонском простору, настала природним путем национална посебност македонских Словена. Они су се, дакле, определили да не заузимају страну.<sup>11</sup>

Као што су Бугари били заведени привременим успесима Бугарске егзархије на бугаризацији Македоније, и Срби су били заведени војним победама у балканским ратовима и Првом светском рату, па су се, уместо реалније политике која би неговала македонизам,

6 Петко Рачов Славейков, „Македонскый-тъ Въпросъ“, *Македонія*, 18. јануари 1871.

7 Спиридон Гопчевић, *Стара Србија и Македонија*, (Београд: Штампариија Димитрија Димитријевића, 1890), 304.

8 Стојан М. Протић, *О Македонији и Македонцима*, (Београд: Алма, 2014), 103. Оригиналано издање: Стојан М. Протић, *О Македонији и Македонцима*, (Београд: Штампариија Косте С. Таушановића, 1888).

9 Стојан Новаковић, *Балканска питања*, (Београд: Задужбина Илије М. Коларца, 1906), 92.

10 Исто, 67–70.

11 Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку (1492–1992)*, (Београд: Завод за уџбенике, 2008), 312.

определили за наметање српства у Јужној Србији (Вардарској Македонији) и онима који тај идентитет нису могли да прихвате. Стога је искуство српске управе у Македонији, у време Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије, горког укуса. Кулминирало је атентатом на краља Александра Карађорђевића и његовом погибијом у Марсеју (1934).

Када се чињенице узму у обзир, најреалнији приступ био је онај који су спровеле комунистичке власти 1945. утврђивањем македонске националности и македонске федералне јединице у оквиру социјалистичке Југославије (Народне Републике Македоније, касније Социјалистичке Републике Македоније). То је био епилог „болесне крајности“ сукоба национализама у Македонији. Тако да Вардарска Македонија, односно Република Македонија данас није ни бугарска ни српска.

Божинов пише да је београдска политика македонизма, у Титовој форми, довела до „дебугаризације и губитка националне свести у немалом броју становништва“ социјалистичке Македоније. Он додаје да је „српска подршка осигуравала очување македонизма и јавља се као његов ауторитативан адвокат“, то је било „југословенство у српском тону“ које је македонизам изгубио распадом Југославије,<sup>12</sup> односно распадом социјалистичке Југославије Македонија је „лишена свог заштитника – Титовог југословенства“.<sup>13</sup> Ови искази се косе један с другим као што се косе Новаковићев македонизам и, рецимо, Титов југословенски македонизам. У сваком случају, у време социјалистичке Југославије није постојало решавање македонског питања кроз било какво српско југословенство.

Српство и/или српско југословенство тада немају градивну улогу јер је Комунистичка партија Југославије на поражавајући начин решила српско национално питање. Наиме, јединствена српска нација је 1945. подељена на три нације (Србе, Црногорце, без икакве основе да буду нација, Македонце, са основом да буду нација), пет република (Србију, Босну и Херцеговину, Црну Гору, Хрватску, Македонију), а Србија је расцепкана на три дела (ужу Србију, аутономну покрајину Војводину и аутономну област Косово и Метохију, која је шездесетих претворена у аутономну покрајину Косово).

Божинов пише како је амбасадор у Софији Миленко Стефановић 10. новембра 1989. испоставио захтев да „Београд заступа ма-

12 Божинов, *Република Македонија*, 82–83.

13 *Исто*, 86.

кедонска права у Пиринском крају“. Стефановић је, наиме, морао да спроводи званичну југословенску политику.<sup>14</sup> Међутим, добра је прилика да се и Божинов упозна с чињеницом да је управо Миленко Стефановић, као дипломата и обавештајац, преко својих бугарских веза био један од организатора противканонског рукоположења Мираша Дедеића за челника такозване „Црногорске православне цркве“, које је у Софији обавила расколничка јерархија Бугарске православне цркве (1998).<sup>15</sup> Стефановић, дакле, није играо никакву антибугарску улогу, већ је боравак у Софији искористио за стварање веза које су потом довеле до тога да као црногорски сепаратиста с бугарским колегама делује против интереса Савезне Републике Југославије и Српске православне цркве.

Даље, Божинов пише да је Бугарска слањем војне технике помогла Републици Македонији у краткотрајном македонско-албанском рату (2001).<sup>16</sup> То је тачно. Међутим, Божинов изоставља чињеницу, која није непозната, да су српски војни инструктори помогли македонској специјалној полицији. То нам је лично потврдио Влатко Стефановски Рамче, шеф обезбеђења тадашњег македонског премијера Љубча Георгијевског и један од оснивача јединице „Лавови“ која је 2001. албанским терористима нанела највише пораза. Рамче посебно наглашава да су у обуци македонских снага учествовали ветерани из Републике Српске.<sup>17</sup> Када је реч о оружаном сукобу у Куманову (9–10. маја 2015), о ком колега Божинов пише сасвим узгредно,<sup>18</sup> било би добро да је поменуо тројицу српских полицајаца који су, као припадници специјалних снага македонске полиције „Тигрови“, били међу осморицом припадника одбрамбених снага који су изгубили живот у тој бици са албанским терористима.<sup>19</sup>

Није нетачно да је Никола Груевски имао благонаклон поглед на македонско-српско приближавање док је био на челу Владе Републике Македоније (2006–2016). Али, то није био „златан период“ македонско-српских односа, како Божинов пише.<sup>20</sup> Поглавар Православ-

14 Исто, 74–75.

15 Александар Раковић, *Црногорски сепаратизам*, (Београд: Катена мунди, 2019), 174.

16 Божинов, *Република Македонија*, 212.

17 Из белешки аутора овог текста.

18 Божинов, *Република Македонија*, 102.

19 „Македонија оддава почит на загиналите припадници на безбедносните сили“, *Македонска радио телевизија*, 11. мај 2015.

20 Божинов, *Република Македонија*, 98.

не охридске архиепископије архиепископ Јован тринаест година је био изложен тешком прогону и робији, највише за време власти Груевског. У исто време званично Скопље је одбијало да призна Православну охридску архиепископију као аутономну цркву у оквиру Патријаршије у Београду. С друге стране, влада Груевског је признала једнострано проглашену независност албанске администрације на Косову и Метохији (2008), што је довело до протеривања македонског амбасадора из Београда. Поред тога, Република Македонија је у Извршном савету и Генералној скупштини Унеска (2015) гласала да „Косово“ постане члан те организације, чиме је албанска администрација требало да приграби себи старање над четири најважнија здања културне баштине Српске православне цркве на Косову и Метохији: манастирима Пећком патријаршијом, Високим Дечанима и Грачаницом, као и црквом Богородицом Љевишком у Призрену.<sup>21</sup> То се није догодило јер је албанска страна на гласању у Унеску доживела пораз. Да ли то може да говори о „златном времену“? Тешко.

У књизи, не често, има изричитих исклизивања из академског говора. На пример, Божинов је некадашњег председника Собрања Стојана Андова осликао као особу којом управљају „београдски господари“. Притом, ни Киру Глигорова није осликао много боље, као да се ради о српским слугама, а не лидерима македонског народа.<sup>22</sup> С друге стране, Божинов је у праву када говори о колебљивом двозначном референдумском питању из 1991: „Да ли сте за суверену и независну Македонију, с правом удруживања с независним државама Југославије?“ Звонимир Трајковић потврђује да је македонски председник Киро Глигоров рекао Слободану Милошевићу: „Ми ћемо да се одвојимо као што се и све републике одвајају, али ако нешто доле код нас крене наопако, можемо ли ми да се вратимо у Југославију?“<sup>23</sup>

Божинов с пажњом посматра албанску жељу према којој би, у случају распада Републике Македоније, било најбоље да остатак земље који не би припао албанској држави дође под бугарски утицај, јер би прелазак преосталог дела Македоније Србији, стварање заједничке границе са Грчком и српско-грчки савез били „погубни

21 Александар Раковић, *Срби и религијски интервенционизам 1991–2015: Политички аспекти верских изазова српској држави и цркви после распада Југославије*, (Београд: Хришћански културни центар, 2015), 232–251.

22 Божинов, *Република Македонија*, 77–80.

23 Интервју Звонимира Трајковића у емисији „Во центар“ Васка Ефтова, 29. април 2018. - У време разбијања СФР Југославије, Трајковић је био саветник српског председника Слободана Милошевића.

за Албанце, колико и за Бугаре“.<sup>24</sup> Међутим, пошто Божинов има реалнији поглед и исправно учовава да Македонци данас себе сматрају ближим Србима него Бугарима, он каже да бугарски „стратешки поглед“, као „нада за опстанак“ у Републици Македонији и компромисно решење, треба да буде линија Крива Паланка – Кратово – Пробиштип – Штип – Струмица, односно исток Републике Македоније.<sup>25</sup> Притом сматра да је распад Републике Македоније реалан за „максимално две генерације“.<sup>26</sup>

С тим у вези, Божинов извесно није за то да се између Трговишта у Србији и Куманова и Скопља у Македонији затвори српско-македонска веза која би даље водила до Грчке. Но, то не значи да други бугарски планери, или њихови ментори, немају на уму управо то да треба пресећи геостратешки пролаз из Србије ка Македонији, чиме би био уклоњен моравско-вардарски „кључ“ којим је, пише Тихомир Павлов (1931), „Србија мучки зграбила Македонију“.<sup>27</sup> То што је за Павлова „мучко грабљење“ јесте заправо пуштање у промет пруге Врање–Скопље (1888), којом је олакшана комуникација преко српско-турске границе, између Краљевине Србије и Македоније.<sup>28</sup> Стојан Новаковић каже да су Срби од 1888. „локомотивом“ почели да враћају позиције у Македонији.<sup>29</sup>

Истоветан пример постоји и данас. Од маја 2019. од Скопља до Београда стиже се аутомобилом, вожњом целовитим и угодним аутопутем, само за три сата. Грађани Републике Србије и Републике Македоније од 2012. могу да улазе из једне земље у другу само с личним картама,<sup>30</sup> а од 2018. и грађани Републике Српске и Републике Македоније могу да улазе из једне у другу земљу само с личним картама.<sup>31</sup> С друге стране, од Скопља до Софије нема аутопута, а македонски држављани у Бугарску могу само с пасошем. Стога бугарски планери треба себи да поставе питање: због чега су и у том смислу геополитички оманули?

24 Божинов, *Република Македонија*, 204.

25 *Исто*, 228.

26 *Исто*, 126.

27 Тихомир Павлов, *Българите в Моравско и Тимошко*, (София: Печатница на Армейския военно-издателски фонд 1931), 13.

28 Гопчевић, *Стара Србија*, 32.

29 Новаковић, *Балканска питања*, 92.

30 „У Македонију и са личном картом“, *Радио-телевизија Србије*, 13. јануар 2012.

31 „Од данас са личном картом у Македонију“, *Радио-телевизија Републике Српске*, 1. децембар 2018.

Све то, и много тога још, утицало је да Божинов исправно нагласи да је „тужни, али објективни закључак“ да су „српски македонизам, Титов/југословенски македонизам, постјугословенски македонизам, и на крају антички македонизам“ ипак „пустили дубок корен у македонском друштву“.<sup>32</sup> „Скопски медији“ хвале српске економске, политичке и спортске успехе „по старој навици као да је Београд центар света“.<sup>33</sup> Чак се, наставља Божинов, наступи српских „турбо-фолк“ звезда оглашавају на македонској телевизији, а концерти српских музичара су велики догађаји.<sup>34</sup>

Одговор је једноставан: и Срби и Македонци су културолошки обликовани као Југословени. Но, нису само концерти српских звезда попуњени већ су и музичари из других република бивше Југославије радо виђени гости у Републици Македонији. Када је о музици реч, било би добро да Божинов изједначи појмове српске „турбо-фолк“ музике и бугарске „поп-фолк“ музике. Јер то је истоветан музички жанр. Овако, када пише о бугарском поп-фолку,<sup>35</sup> испада да је то нешто софистицираније од српског „турбо-фолка“. И једно и друго треба засводити појмом поп-фолк.

У књизи Војина Божинова нема довољно самокритичних погледа на бугарску политику која је један од узрока заокрета Македонаца ка југословенству и њиховог очитог избора постјугословенства као доминатног културолошког оквира данас. Недостаје више погледа на деведесете године 20. века, које такође спадају у савремену геополитику. Могло је бити више речи о владавини Љубча Георгијевског (1998–2002), која је била пробугарска. На крају, не би било лоше промислити – када је реч о бугарским колегама – да ли је македонска нација ипак створена природним путем?

## Резиме

Република Македонија, односно њен словенски део има изграђен сопствени национални идентитет чија је основа македонизам. Притом, македонизам није српски изум, већ је аутохтона македонска појава коју су српски, као и југословенски планери јасније уважавали од бугарских. Па и неговали. Боравак у заједничкој социјалистич-

32 Божинов, *Република Македонија*, 215.

33 *Исто*, 184.

34 *Исто*, 186–187.

35 *Исто*, 223.



кој држави додатно је приближио Србе и Македонце као културолошке Југословене. Стога историјско искуство и данашње околности указују на то да српство и македонизам могу заједно, док бугаризам сасвим искључује македонизам као посебан идентитет. Одбијање да се прихвати македонизам, и његова историјска утемељеност, један је од најважнијих геополитичких омашаја Бугарске.

### Sources and Literature

- Beleške autora o razgovoru sa Vlatkom Stefanovskim Ramčedom.
- Vesti Makedonske radio-televizije, Radio-televizije Srbije, Radio-televizije Republike Srpske i emisija televizijske produkcije „Vo centar“.
- Božinov, Voin. *Republika Makedonija v savremennata geopolitika*. Sofija: IK Gutenberg, 2017.
- Gopčević, Spiridon. *Stara Srbija i Makedonija*. Beograd: Štamparija Dimitrija Dimitrijevića, 1890.
- Ekmečić, Milorad. *Dugo kretanje između klanja i oranja. Istorija Srba u Novom veku (1492–1992)*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2008.
- Novaković, Stojan. *Balkanska pitanja*. Beograd: Zadužbina Ilije M. Kolarca, 1906.
- Pavlov, Tihomir. *Balgarite v Moravsko i Timoško*. Sofija: Pečatnica na Armejskija voenno-izdatelski fond 1931.
- Protić, Stojan M. *O Makedoniji i Makedoncima*. Beograd: Alma, 2014.
- Raković, Aleksandar. *Srbi i religijski intervencionizam 1991–2015: Politički aspekti verskih izazova srpskoj državi i crkvi posle raspada Jugoslavije*. Beograd: Hrišćanski kulturni centar, 2015.
- Raković, Aleksandar. *Crnogorski separatizam*. Beograd: Katena mundi, 2019.
- Slavejkov, Petko Račov. „Makedonskij-ta Vapros“. *Makedonija*, 18. januari 1871.
- Taškovski, Dragan. *Rađanje makedonske nacije*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, 1969.

## Summary

Aleksandar Raković

### On the Republic of Macedonia in Contemporary Geopolitics

**Abstract:** The paper presents a critical assessment of the findings and views of Bulgarian historian Vojin Božinov, published in his book *The Republic of Macedonia in Contemporary Geopolitics*. The paper evaluates and supplements some of the facts presented in the book, while giving arguments in favor of historical and contemporary Macedonianism, as well as Macedonian Yugoslavism and post-Yugoslavism.

**Key words:** Republic of Macedonia (Republic of North Macedonia), Bulgaria, Serbia, Macedonianism, Yugoslavism

The Republic of Macedonia, that is, its Slavic part, has its own developed national identity, based on Macedonianism. Incidentally, Macedonianism is not a Serbian concoction; it is an autochthonous Macedonian phenomenon, which the Serbian and even Yugoslav planners recognized more clearly than the Bulgarians; and also nurtured. Existing in a common socialist state brought Serbs and Macedonians even closer together as culturological Yugoslavs. Therefore, historical experience and today's circumstances indicate that Serbism and Macedonianism can go together, whereas Bulgarianism completely excludes Macedonianism as a distinct identity. Refusing to accept Macedonianism and its historical foundation is one of Bulgaria's most important geopolitical mistakes.